

Polskie Towarzystwo Turystyczno Krajoznawcze

Zarząd Główny

Józef Rusiecki

PĘTLA TORUŃSKA

PRZEWODNIK KAJAKOWY

Opracowanie map: Iwona Rusiecka, Krzysztof Łuczak

Od autora

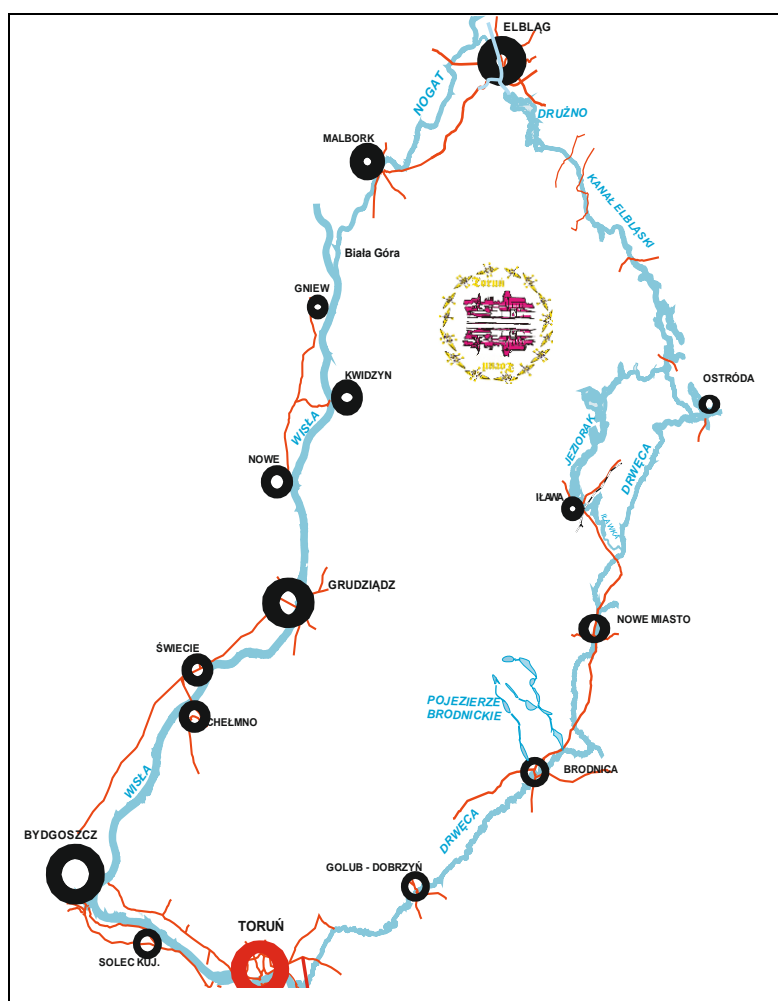
Przekazując czytelnikowi opis szlaku kajakowego nazywanego „Pętlą Toruńską” pragnę serdecznie podziękować za udostępnienie materiałów, które w znacznym stopniu ułatwiły opracowanie trasy: Panu Wojciechowi Kuczkowskiemu - autorowi monografii „Szlak Wisły” i Panu Markowi Lityńskiemu - przewodnika „Szlak wodny Drwęcy”. Panom Mirosławowi Czernemu i Adamowi Nowickiemu dziękuję za uwagi redakcyjne, które pozwoliły na lepsze opracowanie przewodnika.

Wobec dużej ilości atrakcji krajoznawczych na trasie, z konieczności ograniczyłem się do skrótowych informacji o mijanych miejscowościach, o których może czytelnik znaleźć informacje zarówno w przytoczonych w bibliografii wydawnictwach, jak i w innych przewodnikach tematycznych oraz na stronach internetowych.

Przypominam, że podane w opisie odległości są **orientacyjne** – nie wynikają z pomiarów lecz z wyliczeń z dostępnych źródeł. Najważniejsze są jednak nie ilości pokonanych kilometrów lecz przyjemność z płynięcia i poznawania nowych miejsc.

Józef Rusiecki

PĘTLA TORUŃSKA

Szlak kajakowy nazwany „**Pętlą Toruńską**” prowadzi z Torunia Wisłą, Nogatem, Kanałem Jagiellońskim, rzeką Elbląg do Elbląga, następnie Kanałem Elbląskim do Ostródy i dalej Drwęcą z powrotem do Torunia. Jego atrakcyjność zwiększa szereg miejscowości o wyjątkowych walorach krajoznawczych i historycznych - szlak pozwala nam zapoznać się z wieloma zabytkami zarówno z okresu państwa Zakonu Krzyżackiego jak i Rzeczypospolitej Obojga Narodów, przeprawić się jedynymi na świecie pochylniami, poznać piękno Drwęcy i uroki Pojezierza Brodnickiego. Przeptywając przez Park Krajobrazowy Doliny Dolnej Wisły i w pobliżu szeregu rezerwatów możemy poznać wiele osobliwości przyrody tej części Polski. Przebycie całego (487 km) szlaku, szczególnie z odgałęzieniem na Pojezierze Brodnickie (dodatkowo ok. 50 km) wymaga około 3 – 4 tygodni.

Toruń - Przez stulecia czołowe miasto polskich Prus Królewskich, ośrodek polskości w czasach zaboru pruskiego, potem stolica międzywojennego województwa pomorskiego, a dziś ważny ośrodek przemysłowy, naukowy i kulturalny, miasto liczące 206 tysięcy mieszkańców, od 1999 roku, razem z Bydgoszczą stolica województwa kujawsko - pomorskiego. Miasto położone nad Wisłą i Drwęcą na skraju Puszczy Bydgoskiej. Prawa miejskie otrzymało w 1233 roku. Pierwotnie dwa osobne organizmy miejskie: kupieckie Stare Miasto i rzemieślnicze Nowe Miasto, które zostały połączone w 1454 roku. W Toruniu zostały podpisane dwa traktaty pokojowe z Zakonem Krzyżackim w 1411 i 1466 roku znane pod mianem pokoju toruńskiego.

Obecnie miasto posiada duży węzeł komunikacyjny drogowy i kolejowy oraz znakomicie rozwiniętą sieć szlaków turystyki pieszej i rowerowej. **Od 1997 roku wpisane jest na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO.**

Z najbardziej znaczących zabytków trzeba wymienić:

- ratusz staromiejski,
- katedrę św. Janów,
- kościół św. Jakuba,
- kościół NMP,
- kościół św. Piotra i Pawła,
- kościół św. Krzyża,
- Dom Kopernika,
- Kamienicę Pod Gwiazdą,
- dobrze zachowane fortyfikacje miejskie z bramami i basztami średniowiecznymi,
- liczne spichlerze i kamienice mieszczańskie,
- ruiny dwóch zamków
- znakomicie zachowaną pruską twierdzę artyleryjską.

Informacje dodatkowe można znaleźć na stronach internetowych: www.torun.wlan.pl/index.php
www.torun-info.com/ <http://miasto.torun.pl/>

Panorama Torunia

FOTO Remigiusz Repelowicz

▲Spływ możemy rozpocząć z przystani klubu wioślarskiego „Budowlani”, położonej na lewym brzegu Wisły, na zadrzewionej Kępie Bazarowej, którą opływa Mała Wisła (hotelik, pole namiotowe TKS-T Budowlani Toruń ul. Majdany 1 87- 100 Toruń tel. 56-654-82-07 hotel@budowlani-torun.pl). Do przystani dochodzimy ulicą Majdany, kilkaset metrów od dworca kolejowego Toruń Główny (po drodze motel (56) 654-87-73 www.moteltower.pl). W pobliżu CAMPING "TRAMP" ul. Kujawska 14 tel. 502 213 758 e-mail tramp@mosir.torun.pl

Przed przystań łodzi motorowej „Katarzynka” którą można przeprowić się przez Wisłę w celu zwiedzenia starego Torunia.

0 (Km 735.2 Wisły) Most drogowy w Toruniu,

0,8 P. Przystań AZS

L. Ruiny zamku Dybów

4,8 L. Mała Nieszawka - wieś.

9,6 P. Kanał do Portu Drzewnego. Koniec Torunia prawobrzeżnego.

Od Torunia do Solca Kujawskiego Wisła jest uregulowana przy pomocy ostróg wchodzących po kilkanaście metrów w lustro wody. Wchodzimy w prosty odcinek Wisły liczący 15 km. Odcinek Toruń - Solec charakteryzuje się najsilniejszym na Dolnej Wiśle falowaniem. Brak osiedli nad brzegami. Po prawej stronie, ok. 1 km za wałem powodziowym wioski Stary Toruń i Rozgarty.

10,6 L. Ujście Zielonej. Puszcza Bydgoska zbliża się do rzeki.

15,1 P. Za wałem powodziowym ok. 1 km Górsk

21,1 L. Las odsuwa się od rzeki.

27,3 L. (Km 762.7 Wisły) Solec Kujawski,

Solec przystań

FOTO R. Repelowicz

Solec Kujawski

14 600 mieszkańców. Dawniej Solec, znany od XIII w. (w 1263 Soletz); prawa miejskie w 1325. Przemysł maszynowy, obuwniczy, materiałów budowlanych, zakłady naprawy samochodów. W pobliżu, na obszarze Puszczy Bydgoskiej, masz antenowy I programu Polskiego Radia. Grób Powstańców Wielkopolskich.

27,5 L. ▲ Posterunek WOPR WC, woda.

28,6 P. Ujście kanału odwadniającego. Las dochodzi do brzegu rzeki, która rozpoczyna szeroki łuk, zmieniając kierunek na północno-wschodni. Na prawym brzegu teren Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Wisły, który na prawym brzegu będzie ciągnął się przez około 60 km.

- ***Park Krajobrazowy Doliny Dolnej Wisły.*** Powstał w marcu 1999 roku, w wyniku połączenia dwóch istniejących już wcześniej: Chełmińskiego i Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego. Obecnie ochroną objęta została prawo- i lewobrzeżna dolina Wisły od Bydgoszczy po Nowe. Park o powierzchni ponad 55 tysięcy hektarów. Niezwykle duże zróżnicowanie środowiskowe: geomorfologiczne, glebowe, mikroklimatyczne, hydrologiczne, znajduje odzwierciedlenie w bogactwie flory i fauny. Stwierdzono tu ponad 1000 gatunków roślin (w tym wiele rzadkich lub ginących), wiele gatunków zwierząt (w tym np. ponad 1000 gatunków chrząszczy). Na najbardziej przyrodniczo wartościowych obszarach utworzono rezerваты przyrody, a migrujące gatunki zwierząt chronione są w ramach programu czynnej ochrony gatunków zagrożonych. Do walorów kulturowych Parku należą przede wszystkim liczne grodziska wczesnośredniowieczne w miejscowościach:

- Unisław, Płutowo, Kałdus, Wabcz, Gzin, Zamczysko, Strzelce Dolne, Topolno, Gruczno, Sartowice, Bzowo.
- Założenia pałacowe z parkami (Ostromecko, Rulewo, Sartowice, Grubno).
- Założenia dworsko-parkowe (Płutowo, Szymborno, Wielkie Łunawy).
- Zabudowania pomennonickie, najliczniej występujące na Nizinie Sartowicko-Nowskiej, gdzie wsie mają układ rzędówek bagiennych, oraz cmentarze mennonickie m.in. w Trylu, Mątawach, Podwiesku, Wielkich Łunawach.
- Założenia staromiejskie Świecia, Nowego, Chełmna.

W Internecie: http://www.ihar.edu.pl/gene_bank/insitu/swiecie.html, www.dolnawisla.pl

33,6 L. Zaczynają się przedmieścia Bydgoszczy, miasta rozłożonego wzdłuż ujściowego odcinka Brdy i Kanału Bydgoskiego oraz przez kilkanaście kilometrów dzielnicami Łęgnowo, Brdujście i Fordon nad Wisłą.

Bydgoszcz - miasto liczące 387 tysięcy mieszkańców - **stolica** administracyjna województwa kujawsko-pomorskiego od 1999 roku. Miasto położone nad Brdą i Wisłą, na skraju Puszczy Bydgoskiej. Gród bydgoski, którego relikty odkrywane są do dziś, zbudowano w roku 1038. Pierwsza wzmianka o kasztelanie bydgoskim Suzzlaus de Budegac pochodzi z 1238. Wcześniejszą genezę ma osada w Wyszogrodzie (warowni nad Wisłą w obrębie dzisiejszego terytorium Bydgoszczy, która była centrum kasztelanii). Prawa miejskie otrzymało w 1346 roku. W czasie wojny 13-letniej w latach 1454 - 66 miasto stanowiło główną kwaterę wojsk polskich. W 1657 roku został zawarty w Bydgoszczy traktat welawsko - bydgoski, który uniezależniał Prusy Książęce od Polski. Z polecenia króla pruskiego Fryderyka II w latach 1773 - 74 zbudowano Kanał Bydgoski, łączący Noteć z Brdą. Siedziba wojewody kujawsko - pomorskiego. Bardzo duży ośrodek przemysłowy, usługowy i kulturalny, duży węzeł komunikacyjny: drogowy, kolejowy, lotniczy oraz wodny. Bydgoszcz jest także węzłem szlaków turystycznych: pieszych, rowerowych oraz kajakowych. Atrakcją dla wodniaków jest przystań wodna K.S. Zawisza na Wyspie Młyńskiej. W sezonie wiosenno-letnim atrakcją jest Bydgoski Tramwaj Wodny, kursujący po Brdzie.

Miasto posiada wiele zabytków m.in.

- dawne Kolegium Jezuickie,
- konkatedra p. w. św. Marcina i Mikołaja,
- zespół młynów wodnych i spichlerzy,
- fragmenty fortyfikacji miejskich,
- kościół p.w. Wniebowzięcia NMP,
- kościół św. Jerzego, dawny klasztor klarysek i bernardynów
- kompleks urzędzeń Kanału Bydgoskiego
- grodzisko w Fordonie.
- Wyspa Młyńska

Strony internetowe: <http://bydgoszcz.naszemiasto.pl/>, <http://www.mbydgoszcz.pl/>
<http://www.visitbydgoszcz.pl/index.php/en>

36,0 L. (Km 771,4 Wisły) Ujście Brdy. Śluza Czersko Polskie. Za śluzą liczne przystanie

żeglarskie i wioślarskie, gdzie można znaleźć dobre miejsce na biwak.

▲ Np. Yacht Klub Polski : e-mail: biuro@ykp.bydgoszcz , tel. 723 754 502- WC, woda, natryski.

K.S. „Astoria” tel. 523290313 - WC, woda, natryski.

37,2 L. Ujście Kanału Bydgoskiego. Zbudowano go w 1774 roku. Śluza Brdyujście jest zabytkiem techniki, już nieczynnym.

38,6 L. Fordon, dawniej miasto, obecnie dzielnica Bydgoszczy

39,4 Most kolejowy i drogowy Toruń – Fordon.

Most w Fordonie

FOTO Andrzej Herman

40,6 P. Brzeg malowniczo zalesiony, za laskiem Ostromecko z zabytkowym kompleksem pałacowo-parkowym oraz kościołem z XV w. Koryto rzeki odchyła się łagodnym łukiem na północ.

41,6 Linia wysokiego napięcia

Bydgoszcz - widok na grodzisko

FOTO Andrzej Herman

43,6 L. Łoskoń – wieś.

44,6 L. Granica lewobrzeżnej części Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Wisły.

W pobliżu "Parów Jarużyński" z ciekawą roślinnością i źródłiskami. Ze skarpy wysokiej na ok. 60 m widać przepiękną panoramę Wisły.

46,6 L. Dolne Strzelce, wieś Widoczny w dali maszt przekaźnika telewizyjnego w Trzeciewcu. Wisła coraz bardziej odchyła się na wschód. W pobliżu grodzisko.

49,6 L. Trzęsacz. W pobliskiej miejscowości Włóki zabytkowy kościół klasy „0”.

53,6 L. Kozielec znajduje się tutaj zabytkowy kościół drewniany z 1908 r.

P. Czarze – wieś w odległości od brzegu ok.1 km, za wałem powodziowym, we wsi kościół gotycki z XVI w.

Wały przeciwpowodziowe po obu brzegach rzeki oddzielają prawie wszystkie nadbrzeżne miejscowości, ograniczając widoczność.

57,3 P. Kokocko, kościół.

59,6 P. Borówno

L.. Topolno. Kościół z XVII wieku, grodzisko średniowieczne.

64,6 P. Bieńkówka_

66,6 L. Chrystkowo.

P. Starogród , za jazem jezioro Starogrodzkie, nad nim rezerwat przyrody i wykopaliska archeologiczne Kałdus.

70,6 P. (Km 806 Wisły) Chełmno

Panorama Chełmna

FOTO Andrzej Herman

Miasto mające 22 100 mieszkańców. W X w. gród obronny, ośrodek ziemi chełmińskiej, od 1230 roku główny ośrodek Krzyżaków (niemieckie Kulm), otrzymało w 1233 prawa miejskie (prawo chełmińskie, na którego wzór lokowano miasta w Prusach, na Pomorzu Gdańskim i na

Mazowszu); od 1466 w inkorporowanych do Rzeczypospolitej Prusach Królewskich, w Polsce przedrozbiorowej ośrodek województwa; 1386-1697 działała tu znana Akademia Chełmińska, reaktywowana 1756-72 jako filia Akademii Krakowskiej. Ośrodek turystyczny. Zachowany średniowieczny układ urbanistyczny. Z ważniejszych zabytków:

- - *mury miejskie z XIV-XV w. z 17 basztami i Bramą Grudziądzką,*
- - *kościół farny z XII-XIV w.,*
- - *kościół Dominikanów z XIII-XVII w.,*
- - *kościół Franciszkanów z XIII-XV w.*
- - *kościół Świętego Ducha z końca XIII w.;*
- - *zespół klasztorny Benedyktynek (dawniej Cysterek) z XIII-XIV w.,*
- - *późnorenesansowy ratusz z drugiej połowy XVI w.,*
- - *kamienice z XVIII-XIX w.*

Internet: <http://www.chelmno.pl/>, <http://www.chelmno.fr.pl/>

P. ▲ Klub Kajakowy tel. 698 39 73 25 - WC

Most Chelmno – Świecie

FOTO Remigiusz Repelowicz

72,2. Most pomiędzy Chełmnem i Świeciem

76,6 L. Świecie.

Miasto nieco oddalone od Wisły, zbudowane jest na skarpie Wysoczyzny Świeckiej, u *ujścia Wdy do Wisły. 27 100 mieszkańców. W XI w. gród pomorski, XII-XIII w. stolica księstwa; znany od końca XII w. (w 1198 **Zwece**), prawa miejskie 1338. Wielkie zakłady celulozowo papiernicze, przemysł spożywczy. Zabytki:*

- *Ruiny gotycko-renesansowego zamku z XIV-XVI w.*
- *kościół z XV-XVI w.,*
- *pozostałości gotyckich murów miejskich z XIV w.,*
- *barokowy zespół klasztorny Bernardynów z końca XVII-XVIII w.*

Strony Internetowe : <http://www.um-swiecie.pl/>, <http://www.powiat.swiecki.lo.pl/>

78,1 L. Ujście Wdy, inaczej zwanej Czarną Wodą. Wypływa z jeziora Krężno

▲ nad brzegiem Wdy przy zamku pole namiotowe – WC, prysznice.

Zamek Świecie

Foto Remigiusz Repelowicz

- 79,6** L. Morsk - wieś na skarpie, przy szosie Świecie - Gdańsk.
- 80,8** L. W odległości 1 km wieś Wiąg
- 82,6** P. Wieś Łęg
- 84,6** L. Wieś Saratowice położona na malowniczym wysokim brzegu. Kościół z XIX w., pałac z XVIII w. z parkiem krajobrazowym.
- P. Wieś Dorposz Chełmiński
- 85,1** L. Wieś Wiąskie Piaski, Wzdłuż wału przeciwpowodziowego aż do Zajązkowa rozrzucone chaty z okresu osadnictwa holenderskiego.
- 90,1** P. Wieś Szynych
L. Stwolno
- 91,1** P. Wieś Rozgarty, za wsią końcowa granica prawobrzeżnej części Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Wisły.
- 94,0** P. Ujście kanału odwadniającego.
L. Bratwin
- 95,0** P. Rozpoczynają się zabudowania Grudziądza
- 96,5** L. Ujście starorzecza Wisły
- 98,6** (Km 834 Wisły) Most grudziądzki, kolejowo-drogowy.
- 99,1** P. Za mostem w prawym brzegu znajduje się wejście do portu rzecznego.
- ▲ Przy zachodnim brzegu, Klub Wioślarski "Wisła" w centrum miasta.
- Tel. 56 6430324 - sekretariat WC, prysznice, restauracja, parking. Jest to ostatni do Malborka zagospodarowany biwak

Grudziądz

Foto Remigiusz Repelowicz

Grudziądz - miasto mające ok. 120 tysięcy mieszkańców. W roku 1291 otrzymuje przywilej lokacyjny oparty na prawie chełmińskim. W XIII wieku zaczyna się początek budowy zamku, będącego centrum administracyjnym komturii grudziądzkiej. Do dzisiaj pozostały resztki murów kaplicy zamkowej. W XIV-XVII wieku dzięki budowie spichrzy Grudziądz stanowił ważny ośrodek gospodarczy. W roku 1776 z rozkazu Fryderyka II rozpoczęto budowę cytadeli, która istnieje do dzisiaj. Traktat Wersalski przyznaje Grudziądz Polsce w roku 1919. Podczas II wojny miasto ulega zniszczeniu w ok. 70%.

- Do ciekawszych zabytków należą:
- kościół p.w. Św. Mikołaja z 1286r.
- zespół opactwa Benedyktynów z 1624r.
- kościół p.w. Św. Ducha z końca XIII wieku
- kościół p.w. Św. Franciszka Ksawerego z końca XVII wieku
- dawne kolegium jezuickie a obecnie ratusz
- mury miejskie wzdłuż dawnego koryta rzeki Trynki
- Sale Tradycji Jazdy Polskiej:

W Internecie: <http://www.it.gdz.pl/> <http://grudziadz.twoje-miasto.pl/>
<http://www.mmgrudziadz.pl/>

100,6 P. Twierdza grudziądzka.

L. Dragacz. Zabudowania osadnictwa holenderskiego, cmentarz mennonicki

103,6 L. Lubień. Kościół z XVII w., chaty osadnictwa holenderskiego.

104,6 P.. Kończy się pasmo wzgórz grudziądzkich, należących jeszcze do Pojezierza Chełmińskiego. Do Wisły dochodzi szeroka na dwa kilometry dolina Osy.

106,0 P. Ujście Osy, Zaraz za ujściem stromo wznosi się na wysokość ponad 60 m nad lustrem Wisły Łosia Góra.

L. Zajączkowo

109,6 L. Mątawy. Pohlenderska wieś z charakterystyczną drewnianą zabudową i niedużym kościółkiem mennonickim

111,6 (Km 847 Wisły) Granica między Inspektoratami Eksploatacji Wód Toruń i Tczew oraz Nadzorami Wodnymi Grudziądz i Korzeniowo.

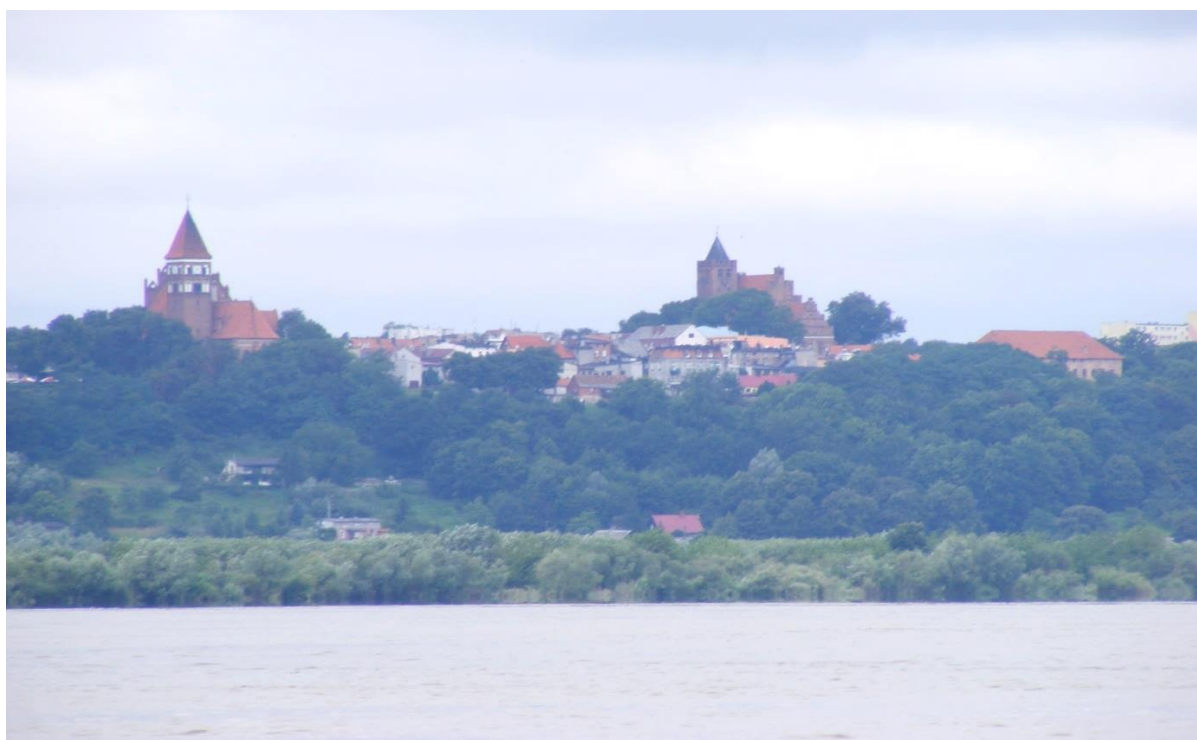
P. Wełcz. Kościół z XVIII w.

113,6 P. Rusinowo, granica między województwem kujawsko-pomorskim a pomorskim.

L. Tryl

116,2 L. Ujście rzeki Mątawy, jeszcze na ziemi kujawsko-pomorskiej. Rzeka wypływa ze źródeł w Borach Tucholskich ok. 10 km na zachód od Nowego.

116,6 L. Nowe

Nowe –panorama

FOTO Remigiusz Repelowicz

Nowe - miasto w pow. świeckim, województwa pomorsko-kujawskiego, u ujścia Mątawy do Wisły, 6 800 mieszkańców. Znane od XII w., w 1282 powstał tu klasztor Franciszkanów, prawa miejskie w 1350 r. Przemysł meblarski, elektrotechniczny. Zabytki:

- *kościół farny z XIV-XV w.,*
- *kościół pofranciszkański z XIII – XIV w.*
- *gotycka kaplica na cmentarzu*
- *pozostałości murów miejskich*

- *ruiny zamku z XIV w.*

W Internecie: <http://miasto-nowe.uzbycha.com/>

117,5 P. Nieborowo.

121,6 L. Za lasem wieś Kozielec.

P. Kaniczki – wieś

122,6 L. Końcowa granica lewobrzeżnej części Parku Krajobrazowego Doliny Wisły.

123,6 L. Wiosło Duże i Wiosło Małe, parę zagród wtopionych w zbocze wśród lasu. Są tu dwa rezerwaty tych nazwach. <http://www.dolnawisla.pl/rezerwaty-przyrody-zpkchin/wioslo-duze.html>

125,6 L. Wieś Widlice.

128,3 L. Wieś Opalenie istniejąca już w 1365 r. Barokowy kościół z 1773 r. Zespół pałacowo – parkowy z XVIII w. W okolicy 4 rezerwaty przyrody z rzadkimi gatunkami drzew

Filary starego mostu

FOTO Remigiusz Repelowicz .

128,8 Przepływamy między przyczółkami mostu przez Wisłę. Most, do 1920 roku często uczęszczany, na mocy Traktatu Wersalskiego przypadł Polsce, ale Kwidzyń pozostał w Niemczech, więc most przestał być potrzebny. Został rozebrany w 1928 r. i złożony w Toruniu

131,6 P. (Km 867Wisły) ▲ zabytkowy Wodowskaz Korzeniewo pełniący rolę kaplicy prawosławnej. Obok siedziba Nadzoru Wodnego, tel. (55)2751892; (605)438352 Biwak „dziki”, bez zaplecza.

Zgodnie z ustaleniami traktatu wersalskiego wąski pas ziemi wzdłuż prawego brzegu Wisły aż do korony wału przeciwpowodziowego należał do Polski – również port w Korzeniewie. Istniało tu jednak przejście graniczne, które Niemcy i obcokrajowcy przybywali oglądać jako jedyne miejsce (tzw. „wolny dostęp do Wisły”), gdzie można było swobodnie rzucić okiem na wody rzeki..

Korzeniewo prom i wodowskaz

Fot Remigiusz Repelowicz

W pobliżu **Kwidzyn** - miasto powiatowe w województwie pomorskim, nad Liwą. 39 400 mieszkańców. Założone w 1233 roku przez Krzyżaków, na miejscu dawnego grodu Prusów, 1254-1587 siedziba biskupstwa pomezkańskiego, w 1440 założono tu Związek Pruski. Do 1945 w Prusach Wschodnich, był ośrodkiem regencji. Wielkie zakłady celulozowo-papiernicze, przemysł elektrotechniczny, spożywczy. Węzeł kolejowy. Zabytki:

- gotycka katedra,
- zamek - muzeum.
- pozostałości murów miejskich z XIV w.
- pałac Fermoray XVIII w.
- gmach Sądu Ziemiańskiego z przełomu XVIII i XIX w

Strona internetowa <http://www.kwidzyn.pl/historia.htm> <http://kwidzyn.naszemiasto.pl/>

133,0 Most drogowy To jeden z najdłuższych mostów typu extradosed na świecie – ponad 800 m, gdzie długość przęsła ma 204 m, między drogami krajowymi nr 55 i 91.

134,6 L. Jazwiska, wieś położona na wysokim brzegu, przydrożna kapliczka z barokową figurą św. Jana Nepomucena.

138,9 P. Janowo

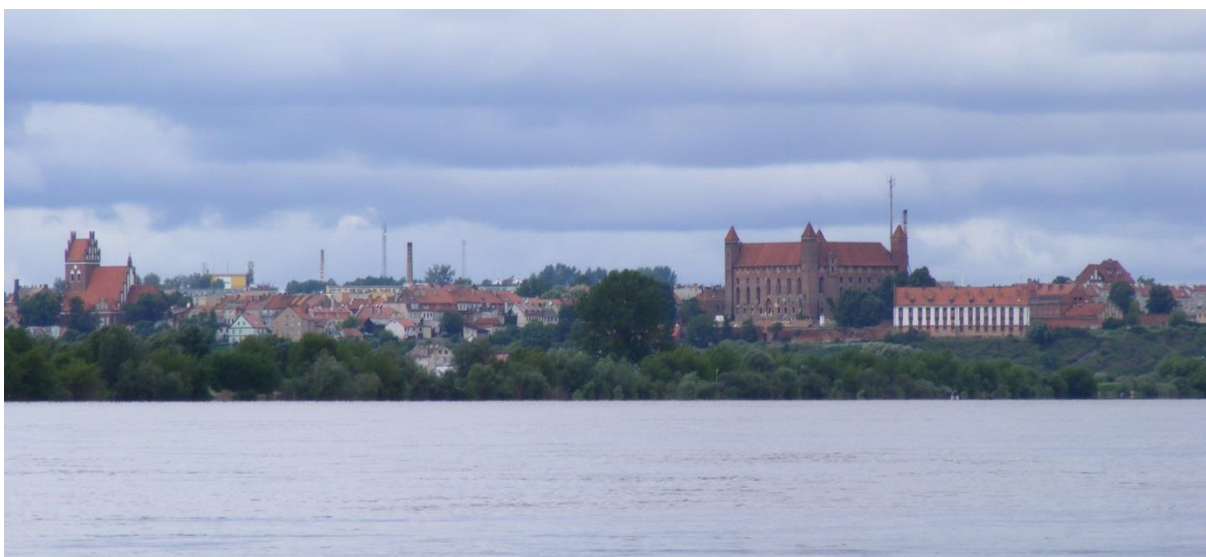
141,3 L. Ujście Wierzycy.

Sto metrów od ujścia Wierzycy przeprawa promowa do Kwidzyna

141,4 L.. Gniew

*Miasto w powiecie tczewskim, w województwie pomorskim, u ujścia Wierzycy do Wisły, 6 897 mieszkańców. Dawniej Gmew; prawa miejskie w 1297. W 1772 wraz z Pomorzem wcielony do Prus, po I Wojnie Światowej powrócił do Polski. Fabryka mechanizmów okrętowych, przemysł elektroniczny, wytwórnia keramzytu. W zabytkowym zamku ma siedzibę **Fundacja Europejski Park Historyczny w Zamku Gniew**, w jej ramach działają prężne stowarzyszenia rekonstrukcyjne: Chorągiew*

Husarska, Żółty Regiment Piechoty, dające pokazy dla turystów oraz chór gregoriański "Schola Cantorum Gymevensis"

Gniezno

Foto Remigiusz Repelowicz

- *Zabytki:*
- *zamek z XIII-XIV w., siedziba Bractwa Rycerskiego,*
- *zespół staromiejski stanowi doskonale zachowany, czytelny układ urbanistyczny miasta średniowiecznego: szachownica ze zlokalizowanym centralnie kwadratowym rynkiem,*
- *gotycki kościół z drugiej połowy XIV w.,*
- *ratusz z XIII/XIV w.,*
- *barokowy pałac z XVII w.,*
- *kamienice z XIV-XIX w.,*
- *fragmenty murów miejskich z XIV w.*

W Internecie: <http://www.gniezno.pl/turystyka.htm> <http://www.zamek-gniezno.pl/>
<http://www.opanujgniezn.pl/>

Gniezno Parada Bractwa

Foto Remigiusz Repelowicz

143,4 L. Ciepłe

151,0 P. Biała Góra, wieś, śluza i rezerwat przyrody w gminie Sztum

We wsi stoi wiatrak z 1853 roku, jest stara śluza między Wisłą a Nogatem.

(Km 886,4 Wisły) Wyływ Nogatu, zagrodzony śluzą Biała Góra, odgałęzienie od Wisły, dobrze widoczne i oznakowane Nogat – prawe, ujściowe ramię Wisły, płynie przez Żuławy Wiślane,

Śluzy na Nogacie czynne :

W sezonie

dni robocze (od poniedziałku do piątku) w godz. od 7:00 do 20:00

soboty, niedziele i święta w godz. od 8:00 do 18:00

po sezonie w dni robocze (od poniedziałku do piątku) w godz. od 7:00 do 15:00

Śluza Biała Góra

Foto Remigiusz Repelowicz

151,3 Stopień Biała Góra. Zbudowany w czasie I wojny światowej podczas odbudowy drogi wodnej Nogatem. Było to konieczne ze względu na przekopanie w 1895 roku nowego koryta Wisły.

Obszar Chronionego Krajobrazu Rzeki Nogat

Powierzchnia 16 547 ha Obejmuje tereny międzywala Nogatu w tym: gminy Malbork, Miłoradz, Sztum wraz z okolicami wsi: Kmiecín, Solnica, Jazowa, Rakowo i Wierciny, gdzie koncentrują się elementy etnograficzne związane z dawnym osadnictwem żuławskim. Elementami krajobrazowymi tego obszaru są: toń wodna, pasy oczeretów, szuwarów i innej roślinności wodnej oraz strefa zadrzewień krzewów nadwodnych.

154,2 P. Początek Kanału Uśnickiego

L. Rezerwat Las Łęgowy nad Nogatem utworzony w 1968 r., powierzchnia 32,31 ha, chroni piękny starodrzew wielogatunkowy. Jest to pozostałość lasów łęgowych, dawniej powszechnie porastających Żuławy Wiślane

- 155,2 L. Rezerwat Mątawy utworzony w 1970 r., powierzchnia 56,89 ha, Rezerwat chroni las łągowy w widłach Wisły i Nogatu. Jest to największa w województwie pomorskim powierzchnia łągu wierzbowo - topolowego - zbiorowiska charakterystycznego dla dolin wielkich rzek.
- 157,2 P. Uśnice – wieś.
- 159,2 P. Ujście Kanału Uśnickiego Warto tu przystanąć u stóp wysokiej, stromej, skarpy wznoszącej się 50 metrów nad lustrem Nogatu, rozległy widok na Żuławy i dolinę Nogatu.
- 160,0 L. Pogorzała Wieś.
- 163,0 P. Brzeg wysoki, zalesiony, dogodne miejsca do cumowania i biwakowania pod namiotami. Z daleka widać zabudowania śluzy i jazu. W pobliżu wieś Węgrzy z rezerwatem przyrody i stanowiskiem archeologicznym.
- 165,8 Śluza i jaz Szonowo, piętrzący wodę ok.180 cm. Śluza uruchamiana ręcznie
- 167,0 P. Malbork Zaczynają się zabudowania.
- 171,3 P ▲ przystań sportowo - turystyczna i plaża miejska - tel 55 272-24-96 (WC, natryski,)

Malbork - miasto na Żuławach Wiślanych, nad Nogatem. 40 300 mieszkańców. W roku 1274 Krzyżacy wzniesli tu zamek (Castrum Sanctae Mariae), obok w 1276 lokowano miasto Marienburg (nazwa urzędowa do 1466 i 1772-1945); w 1309-1457 stolica państwa krzyżackiego, siedziba wielkiego mistrza zakonu; 1466-1772 w Prusach Królewskich, siedziba województwa. Przemysł spożywczy, maszynowy, włókienniczy, odzieżowy, chemiczny. Węzeł kolejowy. Ośrodek turystyczny.

Malbork

Foto Remigiusz Repelowicz

Zabytki:

- *gotycki zamek krzyżacki z XIII-XIV w. (muzeum), wpisany na listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO.*

- mury i bramy miejskie Garncarska i Mariacka z XIV w.,
- ratusz z XIV-XV w.,
- kościół późnogotycki św. Jana Chrzciciela z XV-XVI w.,
- kościół barokowy z XVIII w.
- budynek Szpitala Jerozolimskiego.

Na stronach internetowych: <http://www.malbork.pl/>, <http://www.zamek.malbork.pl/>

Pobyt w Malborku można wykorzystać w celu wycieczki do odległego o ok. 20 km Tczewa w celu zwiedzenia Muzeum Wisły (ul. 30 stycznia 4, tel. 58 530 22 52, czynne 10.00 -16:00), gdzie znajdziemy wiele eksponatów z historii rzeki, a także kajakarstwa, interesujących dla wodniaków. <http://www.cmm.pl/muzeum-wisly>

169,2 Most drogowy.

170,2 Kładka dla pieszych.

170,6 Most kolejowy Wchodzimy w wielki zakręt.

P. Liściasty lasek, budynki przemysłowe, port żeglugi i ujścia najpierw burzowca, dalej Kanału Juranda i Kanału Ulgi.

P. ▲Noclegi: Ośrodek Sportu i Rekreacji CAMPING I klasa

82-200 Malbork, ul. Portowa 3 tel./fax. +48 55 272 30 12; 272 24 13

179,7 Stopień wodny Rakowiec - śluza, jaz, mała elektrownia wodna

178,5 L. Wały zbliżają się do brzegów. Tuż za wałami dwie wsie żuławskie, Szawałd z kościółkiem z XIX w.

P. Janówka.

183,5 Nogat skręca ku wschodowi, we wklęsłym łuku mając za wałem małą osadę Półmieście,

185,0 P. Zabudowania z kominem fabrycznym. To Letniki.

188,4 P. Kopanka. Przewóz przez Nogat.

189,8 Michałowo Jaz i śluza.

192,0 L. Wierciny. Skręcamy łagodnym łukiem na zachód.

196,0 L. Jazowa. Wielki most drogowy na trasie E-77 Warszawa – Gdańsk.

201,0 L. Kępki, malowniczo usytuowana wieś wśród drzew tuż nad brzegiem.

W samym środku łuku zakrętu kursuje prom.

201,6 P. Bielnik II - wejście do Kanału Jagiellońskiego

Prom w Kępinach

Foto Remigiusz Repelowicz

Brama na kanał Jagielloński

Foto Remigiusz Repelowicz

202,0 L. Kępa Rybacka

206,2 P. Bielnik I

207,4 L. Połączenie kanału z rzeką Elblązką. Po obu stronach rozpoczynają się zabudowania Elbląga.

209,4 L. ▲Przystań wodna OSiR Radmoska 5 tel.: 55 642-32-38 e-mail: mosir@mosir.elblag.eu

P. Camping PTTK ul. Panieńska 14 tel. (55 641 86 66

Elbląg

Foto Remigiusz Repelowicz

Elbląg. Miasto na skraju Żuław Wiślanych nad rzeką Elblągiem. 130 000 mieszkańców. Obok dawnej pruskiej osady handlowej Truso (słynęła z handlu bursztynem) powstał w XIII w. krzyżacki zamek i miasto (Eling); prawa miejskie w 1246; był ważnym portem morskim, członkiem Hanzy; 1466-1772 w Prusach Królewskich, konkurent Gdańska; rozwój portu wstrzymało zamulenie w XVII w. Zalewu Wiślanego. W 1945 podczas walk zniszczony niemal 65%, po wojnie częściowa rekonstrukcja zabytkowej zabudowy. Centrum przemysłowe. Węzeł kolejowy; port żeglugi śródlądowej (połączenie Kanalem Elbląskim z Ostródą). Teatr, siedziba diecezji Kościoła rzymskokatolickiego. Zabytki:

- gotycka katedra św. Mikołaja z XIII-XV w., z bogatym wyposażeniem,
- pozostałości zamku z XIII-XIV w.
- brama Targowa z XIII w.
- inne gotyckie kościoły (Mariacki i Bożego Ciała) po odbudowie adaptowane na cele kulturalne,

W Internecie: <http://www.elblag.pl/>

211,2 L. Ujście rzeczki Wiski (inaczej Fiszewki)

211,8 P. Ujście rzeki Tiny.

215,0 Wy wpływ rzeki Elbląg z jeziora Drużno.

Jeziro jest rezerwatem. Płynąć wyznaczonym torem wodnym!

Jeziro Drużno czapla

Foto Remigiusz Repelowicz

Jeziro Drużno - pozostałość po zatoce Zalewu Wiślanego ornitologiczny rezerwat przyrody o powierzchni 3.022 ha, został utworzony w celu ochrony ptactwa wodno-błotnego. Wyróżniono tu ponad 100 gatunków ptaków gniazdujących. Należą do nich m.in.: perkozy, kaczki, błotniak stawowy, myszół, gołębiarz, mewa śmieszka. Znaczna część tafli wody pokryta jest przez nimfoidy, do których należą: grąźel żółty, grzybień biały, grzybieńczyk wodny. Tworzą one zwarte pokrywy o powierzchni często przekraczającej 1.000 m².

Jeziro Drużno orzeł bielik

Foto Remigiusz Repelowicz

216,0 P. Wieś Tropy nad zatoką jeziora.

218,5 P. Wieś Węgle – Żukowo Zachowane zagrody holenderskie z XVIII – XIX w.

221,9 Rozgałęzienie szlaku oznaczone czerwoną boją. Szlak prowadzi na pd. wsch.

224,7 Ujście Kanału Elbląskiego do jeziora Drużno

UWAGA!

W latach 2013 – 2015 trwa remont urządzeń wodnych Kanału Elbląskiego co może powodować poważne utrudnienia na trasie i spowodować zmiany w stosunku do opisu.

Kanał Elbląski

Foto Remigiusz Repelowicz

KANAŁ ELBLĄSKI Budowany w latach 1844 – 1881. Kanał ten jest najdłuższym kanałowym szlakiem żeglownym w Polsce - łączna długość jego zasadniczych odcinków wynosi 129,8 km. Główny odcinek Ostróda - Elbląg liczy sobie 80,4 km, odcinek Miłomłyn - Iława 32,5 km a Ostróda - Stare Jabłonki - Staszkowo 16,9 km. Stanowi jedyny w Europie system hydrotechniczny oparty na zespole 5 pochylni, pokonujących łącznie 99,2 m różnicy poziomów wody między jeziorami Druzno a Piniewo. Jednostki pływające są przemieszczane na jadących po szynach równocześnie w przeciwnych kierunkach dwóch ośmiokołowych wózków-platformach, połączonych wspólną linią prowadzącą przez koła zamachowe, napędzane energią spadającej wody przez turbinę maszynowni. Był to genialny wynalazek holenderskiego inżyniera Georga Steenke, zatwierdzony przez lubiącego nowatorskie pomysły pruskiego króla Fryderyka Wilhelma, funkcjonujący bez problemów technicznych od 1860 r., użytkowany dopiero od kilkunastu lat jedynie dla celów turystycznych łącznie z bocznymi kanałami: Ostródzkim i Iławskim (obecnie Jana Pawła II).

226,9 P. Ujście rzeczki Marwicka Młynówka

228,3 P. Wieś Klepa, most.

228,4 P. Ujście rzeczki Elionka.

230,4 Pochylnia Całuny Nowe

232,3 P. Wieś Jelonki, most. We wsi gotycki kościół z XIV w. i plebania z XVIII w. oraz domy podcieniowe typowe dla kultury mennonickiej

Dom podcieniowy

Foto Remigiusz Repelowicz

232,8 Pochylnia Jelenie
▲ pole biwakowe ??

Pochylnie –kajaki na wózku

Foto Remigiusz Repelowicz

235,1 Pochylnia Oleśnica.

Pochylnie – kołowrót

Foto Remigiusz Repelowicz

236,1 P. Wieś Śliwice, most.

237,7 Pochylnia Kąty, za nią w odległości ok.500 m – most.

238,7 L. Wieś Kąty, 2 mosty

240,0 ▲Pochylnia Buczyniec. W pobliżu, na prawym brzegu miejsce na obóz.

240,6 Most

242,6 Most.W odległości ok. 1 km na L. wieś Druity. Pałac z XIX w.

244,6 L. Wieś Piniewo.

245,5 P. odpływ na jezioro Piniewo o pow. 0,2 km².

246,1 L. Wieś Ajwaki

249,5 Most, na prawym brzegu wieś Karczemka, na lewym Rybaki.

249,7 Wpływamy na jezioro Sambród, o pow. 1,3 km².

253,0 L. Miejscowość Małdyty.

Po raz pierwszy wymieniona w dokumencie z 1350 r . W dobie dyliżansu pocztowego Małdyty były ważnym węzłem ruchu osobowego, zachował się budynek administracji,

w którym mieści się dziś Zajazd "Pod Kłobukiem". W budynku tym mieszkał budowniczy kanału Steenke. <http://www.maldyty.pl/> <http://maldyty.wm.pl/>

- 254,3** W pd. zach. krańcu jeziora, naprzeciw Małdyt - wypływ kanału.
- 254,8** Most.
- 255,4** Most, 100 m za nim wpływamy na jezioro Ruda Woda, nazywane również Duckim (pow.6,18 km²), ciągnące się na długości 12 km, Brzegi jeziora wysokie, zalesione.
- 257,5** L. ▲ Wieś Wilamowo. XVIII wieczny kościół. Pole namiotowe.
P. Wieś Sople.
- 260,0** P. Wieś Szymonowo. Klasycystyczny kościół z początku XIX w., zespół pałacowy z początku XX w.
▲ P. leśny, niezagospodarowany
- 261,4** L. Ujście kilometrowego kanału Duckiego, łączącego warte odwiedzenia jezioro Bartężek (pow. 3,47 km²), na przeciwległym brzegu miejsce na obozowisko.
- 265,7** P. Wieś Szymonówko.
- 269,1** Wypływ z jeziora, most. Poprzez 3 małe jeziora i łączące je kanały wpływamy na jezioro Ilińsk.
- 271,7** Jezioro Ilińsk zwane także Jelonkiem pow. 2,39 km², długość 5 km. Wysokie brzegi w większości zalesione.
- 273,9** P. Za wrzynającym się w jezioro od północy półwyspem wyjście na dalszy odcinek kanału
- 274,5** Most, za którym na lewym brzegu położone miasteczko Miłomłyn.
Pierwsze wzmianki o Miłomłynie pochodzą z 1315 r. Prawa miejskie otrzymał w 1335 r. od Zakonu Krzyżackiego. W latach 1846 - 1872 trwała budowa kanału Ostróda - Elbląg i jego odnogi w kierunku Ławy. W 1893 r. otwarto linię kolejową. Na początku XX wieku zbudowano tartak parowy oraz stocznia naprawy statków rzecznych, a także cegielnię. Działania II wojny światowej doprowadziły do 90 % zniszczenia miasta.
Z zabytków zachowała się część muru północnej nawy średniowiecznego kościoła oraz wieża dzwonnicza z 1341 r. z okienkami w kształcie strzelnic, zabytkowe domy murowane z przełomu wieków XVIII - XIX. Z pochodzących z XIV wieku obwarowań miejskich zachował się fragment muru obronnego w pobliżu kościoła.
<http://www.milomlyn.pl/> <http://gminyturystyczne.pl/pokaz/milomlyn>
- 276,2** Most
- 276,7** Rozgałęzienie kanału. Do jeziora Jeziorak i Ławy, prowadzi Szlak Jana Pawła II., biegnący z Ostródy do Ławy. **Jest to początek alternatywnego odcinka „Pętli Toruńskiej”, którego opis podajemy w dalszej części przewodnika.** Na lewo, przez służę Kanał Elbląski - i do Ostródy i dalej do Drwęcy.

Śluza Miłomłyn

Foto Remigiusz Repelowicz

281,3 Śluza Zielona

287,2 Wyływ na jezioro Drwęckie o pow. 8,7 km², dł. 12,5 km (bez bocznej zatoki) 22,3 m, linia brzegowa znacznie rozwinięta z powodu bocznych zatok, brzegi w większości wysokie, porośnięte lasem. Jezioro dzieli na dwie części sztuczna grobla, usypana dla poprowadzenia linii kolejowej, do wypływu Drwęcy w prawo, w lewo do Ostródy.

291,5 Ostróda

OSTRÓDA jest drugim co do wielkości miastem mazurskim po Olsztynie, liczy 35 tysięcy mieszkańców. Wiadomości o osadzie położonej przy brodzie przez Drwęcę pochodzą już z II w. naszej ery i wiążą się z handlem bursztynem. Ostróda uzyskała prawa miejskie w 1329 r. Po wojnie trzynastoletniej pozostała w państwie krzyżackim, od 1525 r. była w Prusach Książęcych, a w 1657 r. została przejęta przez Brandenburgię. W trakcie plebiscytu z 1920 r. oddano tu najwięcej głosów za przyłączeniem do Polski, co nastąpiło jednak dopiero w 1945 r. Miasto ulegało wielokrotnemu niszczeniu na skutek klęsk żywiołowych (pożary z 1400 i 1788 r. zniszczyły je doszczętnie). Budowa Kanału Elbląskiego i linii kolejowej w XIX w. przyczyniły się do ponownego rozkwitu miasta w naszych czasach. Działania wojenne w 1945 r. zniszczyły zabudowę w 65 % i pozostawiły przy życiu 4 500 mieszkańców.

Do nielicznych zabytków Ostródy należą:

- zamek komturii krzyżackiej z lat 1365-1370, kilkakrotnie przebudowywany, spalony w 1788 i 1945 r., obecnie odbudowany,
- kościół gotycki pod wezwaniem św. Dominika Savio z XIV w.,
- zespół zabudowań kościoła metodystycznego z początku XX w.,
- kościół p.w. Niepokalanego poczęcia Najświętszej Marii Panny, murowany, neogotycki z lat 1856-1875, w środku gotycka Pieta z XIV w.,

- fragmenty murów obronnych z XIV w.,
- kamienice z XIX w.

<http://www.ostroda2012.pl/>

▲ Ośrodek Sportów Wodnych ul. Słowackiego 40 WWW: <http://www.sokol.bestur.pl/>
Tel.: +48(89)646 4761 Pole namiotowe Faltyjanki tel.: +48(89)646 7957, pole namiotowe przy O.W. „Bajka” ul. Wałdowo 48 Tel.: +48(89)646 3897

Ostróda

Foto Archiwum

291,5 190,2 Km do ujścia Drwęcę do Wisły
Ujście Drwęcę do Jeziora Drwęckiego.

Rzeka Drwęcę - rezerwat wodny (pow. 1287,48 ha). Obejmuje Drwęcę od źródeł do ujścia z dopływami: Grabiczka, Dylewka, Pobórska Struga, Gizela, Ilawka, Elsza, Wel, Rypienica i Rudziec oraz Jezioro Ostrowin i Jezioro Drwęckie. Utworzony w celu ochrony środowiska wodnego i bytujących w nim ryb, a w szczególności pstrąga, lososia, troci i cetry.

Płyniemy skośnie w lewo do przesmyku w grobli kolejowej. Przed nim po prawej boczna zatoka jeziora o długości 5,2 km, prowadząca do znanego kompleksu wypoczynku letniego i świątecznego, zlokalizowanego w Piławkach (Dom Wycieczkowy PTTK).

293,3 P. Czarny Róg, most linii kolejowej do Morąga na krańcu miasta.

L. Ujście Strugi Morlińskiej (Grabinki) u nasady grobli, którą można dotrzeć przez jezioro Jakuba /Smordy/ [pow. 0,2 km] do jeziora Morliny [pow. 0,6 km²]. Od grobli do końca jeziora Morliny ten boczny szlak liczy łącznie 4 km.

295,5 P. Wylot Kanału Elbląskiego.

Po minięciu kanału podążamy dalej na wschód jeziorem Drwęckiem, pokonując w jego środkowej części trzy przewężenia o szerokości zaledwie 100 m. Są one od lipca całkowicie zarośnięte bujną roślinnością wodną, bardzo utrudniającą przemieszczanie kajaka po tej "łące"!

304,1 L. Wyływ Drwęcę z jeziora. Przed nim po prawej w dużej zatoce ujście rzeczki *Ilgi*.

304,6 L. ▲ Pole namiotowe tel. 601 457 323 WC, woda, domki.

306,3 L. Samborowo. Most kolejowy linii Ostróda – Ilawa, pod nim jaz, czasami zamknięty, wówczas czeka nas nieprzyjemna przenoska z prawej strony przez tory kolejowe.

Jaz w Samborowie

Foto Remigiusz Repelowicz

- 306,5 L.** Samborowo - wieś powstała w 1351. Kościół z 1908 r.
Most drogi nr 16 Iława – Ostróda, za nim po lewej ujście Poburzanki. Do ujścia Iławki Drwęca płynie nudnym terenem łąkowym.
- 311,9 P.** Franciszkowo.
- 314,9** Most lokalnej drogi.
- 315,2 L.** Ujście Gizeli, wzdłuż której, do 1939 r. biegła granica polsko – niemiecka. Niżej dwa progi, możliwe do spłynięcia.
- 318,2** Most lokalnej drogi między Gromotami i Zielkowem.
- 325,7 L.** Raczki, lokalny most drogowy.
▲ Możliwość biwaku przy moście, po uzgodnieniu z właścicielami (pierwsze zabudowania)
- 326,7 P.** Ujście rzeki Iławki, łączącej szlak Drwęcy z jeziorem Jeziorak (tu łączy się alternatywny odcinek „Pętli”), trudnej do przebycia na dolnym odcinku w okresie letnim.
- 328,9 L.** Rodzone, most drogi nr 536 z Iławy do Lubawy, za nim po lewej ujście Elszki.
- 332,3** Most kolejowy linii Działdowo – Iława.
- 334,8** Most lokalnej drogi.
- 335,6 P.** Ujście Rudej z J. Radomno; uciążliwy szlak kajakowy o długości 9 km.
- 339,0** Bratian, most drogi nr 52 Toruń – Olsztyn.

BRATIAN - wieś położona w widłach Drwęcy i Weli. Nazwa pochodzi podobno od imienia rycerza Jana, jej założyciela w 1254 r., następnie brata zakonnego. Zamek zbudowany przez Krzyżaków w latach 1343-1359. Od pokoju toruńskiego w 1466 r. do rozbiorów znajdował się w granicach Polski, stanowiąc siedzibę starosty. W okresie zaboru pruskiego został rozebrany na budulec, z którego postawiono m. in. w XIX w. na fundamentach baszty zamkowej istniejący do dzisiaj młyn.

339,2 L. Ujście rzeki Wel do Drwęcy - dwa ramiona oddalone od siebie o 150 m.

339,3 Bratian, most lokalnej drogi; 500 m poniżej stacja PKP "Bratian". Biegąca wzniesieniami prawego brzegu linia kolejowa Iława – Brodnica będzie nam odtąd towarzyszyła w zasięgu wzroku aż do Szramowa.

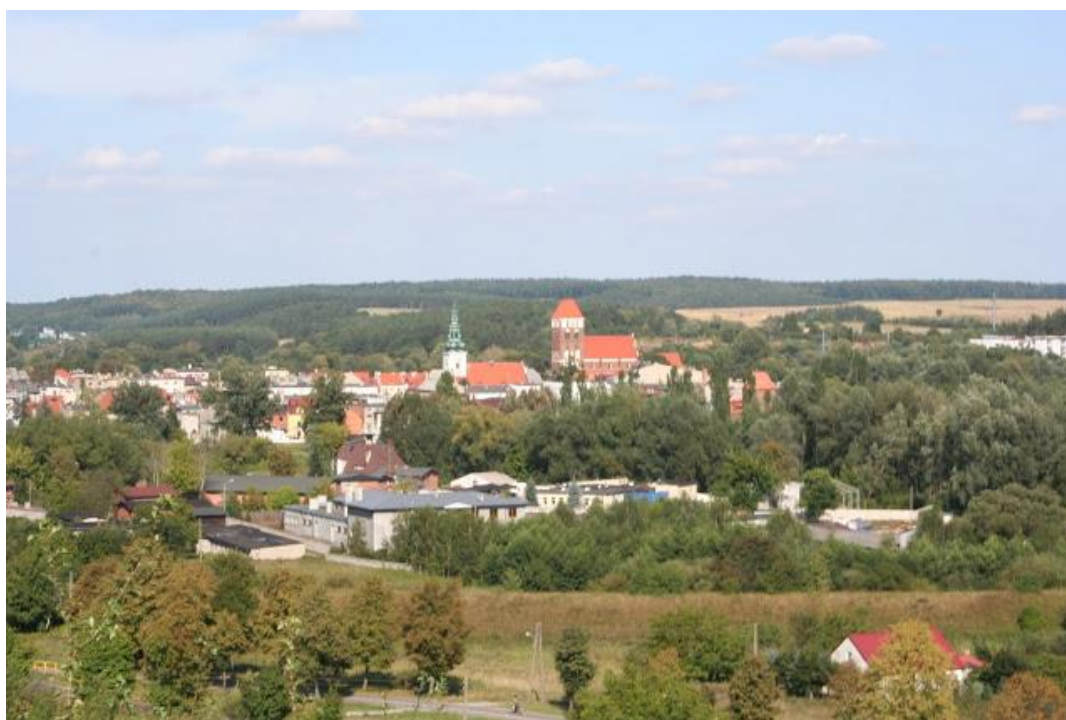
341,9 P Mszanowo, most drogowy. Zespół podworski pochodzący z końca XIX wieku.

344,7 Nowe Miasto Lubawskie – most lokalnej drogi.

NOWE MIASTO LUBAWSKIE. Miasto liczy 10 500 mieszkańców. Krzyżacy zbudowali tu w latach 1320-1330 zamek i kościół, nadając osadzie w 1325 r. prawa miejskie. Po pokoju toruńskim wraca do Polski w 1466 r. (Prusy Królewskie). Niszczony kilkakrotnie podczas wojen szwedzkich w XVII w. popada w ruinę, od 1772 r. znajduje się w zaborze pruskim, w 1920 r. wraca na stałe do Polski, Zabytki:

- gotycki kościół parafialny św. Tomasza Apostoła z XIV w.
- fragmenty murów miejskich z dwoma bramami

<http://nowemiasto.wm.pl/> <http://gminanml.pl/> <http://www.umnowemiasto.pl/>

Nowe Miasto Lubawskie

Foto Tomasz Chelkowski

- 345,2 Most drogi nr 52 Toruń – Olsztyn i drogi nr 538.
- 345,6 Most kolejowy linii Brodnica – Iława; niżej rzeka momentami znacznie meandruje.
- L ▲ Możliwość biwakowania MOSiR tel. (56) 474 20 13 WC, woda, prysznic przy stadionie. e-mail: mosir.nowemiasto@neostrada.pl

Jest to ostatnie zagospodarowane pole namiotowe do Brodnicy.?

- 349,2 Kurzętnik, most lokalnej drogi; niżej po lewej rozpoczynają się tereny kopalń żwiru, ciągnące się przez kilka km.

KURZĘTNIK duża wieś gminna, w latach 1330-1883 miasto. Na wysokim wzgórzu, które było znanym miejscem pruskiego kultu, zwanym "Świętym Gajem" biskupi chełmińscy wybudowali zamek, który strzegł przeprawy przez Drwęcę. Zamek niszczone dwukrotnie - najpierw przez Krzyżaków w latach 1414 i 1454, a następnie przez Szwedów - został rozebrany do fundamentów. Warto tu wejść ze względu na panoramiczny widok na dolinę Drwęcy. We wsi ocalał zabytkowy kościół parafialny z XIV w. o wystroju barokowym oraz kamieniczki z XIX w.

http://wrota.warmia.mazury.pl/kurzetnik_gmina_wiejska/
<http://www.zamki.pl/?idzamku=kurzetnik>

- 354,8 ▲ Most drogi do żwirowni; niżej po lewej wysoka skarpa z lasem – piękne miejsce biwakowe.
- 356,3 Most lokalnej drogi do Nielbarka. Po prawej stacja PKP "Kaługa".
- 363,3 P. Szramowo, most drogi do żwirowni.
- 366,2 P. Topiele, most drogi nr 52 Toruń – Olsztyn. Drwęca silnie meandrując w zarośniętej dolinie opływa wybitne wzniesienia morenowe, leżące 40 do 60 m nad poziomem wody i ciągnące się po prawej aż do ujścia Skarlanki.
- 372,7 L. Ujście Brynicy, szerokiej w tym miejscu jak Drwęca (szlak kajakowy o długości 13 km, uciążliwy w górnym odcinku, skanalizowany w dolnym).
- 381,7 P. Ujście Skarlanki z jeziora Bachotek, a za nim most kolejowy linii Brodnica – Działdowo; po prawej 500 m do stacji kolejowej "Tama Brodzka". Skarlanka jest główną rzeką niezwykle malowniczego Pojezierza Brodnickiego.
- 387,9 Most kolejowy linii do Sierpca; niżej po lewej Michałowo, obecnie przedmieście Brodnicy, niegdyś centrum Ziemi Michałowskiej, oddanej Krzyżakom.
- 391,6 Brodnica, centrum miasta przy dwóch mostach drogowych, za drugim dogodne miejsce do opuszczenia kajaka,

BRODNICA liczy 28 000 mieszkańców. Historycznie powstała jako osada, a następnie gród strzegący miejsca przeprawy przez dolinę Drwęcy na szlaku z Pomorza na Mazowsze. Pierwotny gród był zlokalizowany na lewym brzegu rzeki w Michałowie (obecnie przedmieście Brodnicy) i znany jako kasztelania książąt kujawskich już od 1138 r. (stąd nazwa "Ziemia Michałowska"). Krzyżacy wzniesli

na prawym brzegu Drwęcy w 1262 r. potężny zamek i nadali Brodnicy prawa miejskie w 1298 r.,

Po traktacie toruńskim w 1466 r. Brodnica wraca do Polski i zostaje starostwem niegrodowym, gdzie władzę jako starostowie sprawują m. in. Działyńscy, Anna Wazówna i królowa Marysienka Sobieska. Wojny szwedzkie, a następnie klęski żywiołowe i rozbiór z 1772 r. kończą okres prosperity. Powtórne ożywienie gospodarcze przychodzi z końcem XIX w., a w 1920 r. Brodnica wraca do Polski.

Liczne zabytki Brodnicy godne są zwiedzenia. Należą do nich:

- gotycki kościół p.w. Św. Katarzyny, wybudowany w latach 1285-1370.
- kościół i klasztor Reformatów (obecnie Franciszkanów) z 1751 r. o wystroju barokowym,
- ośmioboczna Wieża Zamkowa o wysokości 50 m, jedyna pozostałość zamku krzyżackiego, doskonały punkt widokowy na miasto i okolicę, mieszczący w podziemiach zbiory archeologiczne,
- renesansowy pałac Anny Wazówny z 1564 r., obecnie siedziba Muzeum Regionalnego (ul. Zamkowa 1),
- pozostałości murów obronnych z dwoma wieżami: Chełmińską (muzeum) i Mazurską (siedziba Brodnickiego Oddziału PTTK),
- pozostałości gotyckiego ratusza z XIV w. oraz bogato zdobione kamienice z XVIII i XIX w. w rynku, o nietypowym, trójkątnym kształcie.
- przy ul. św. Jakuba spichlerz, zbudowany z cegły w roku 1604
- <http://www.brodnica.miasto.biz/> <http://www.brodnica.net/>
- <http://www.ebrodnica.pl/>

Brodnica – wieża zamkowa

Foto Remigiusz Repelowicz

392,2 P. Ujście Brodnickiej Strugi za wieżą zamkową (również dogodne miejsce do opuszczenia kajaka).

392,4 Brodnica, most drogi nr 560 do Sierpca przez Rypin.

393,9 L. ▲ Brodnica, pole namiotowe koło stadionu OSiR .

Tel 56 49 859 19 56 49 828 28 (pon. - pt 8- 12)e-mail : poczta@brodnica.pttk.pl

Do Golubia brak zagospodarowanych pól biwakowych.

397,2 Most nieczynnej kolei wąskotorowej do cukrowni. Niżej Drwęca zaczyna meandrować, a brzegi o stromych skarpach utrudniają wygodne wyjście z kajaka.

404,6 L. Ujście Rypienicy, dostępnej zasadniczo bez przeszkód z Osieka (8 km), a przy wysokim stanie wody na wiosnę można próbować spłynąć kajakami bez bagażu uciążliwym odcinkiem nawet od Rypina (24 km).

410,4 P. Słoszewy. Niżej Drwęca wpływa w kompleks leśny z ładnymi biwakami.

414,0 P. Pusta Dąbrówka, most drogowy.

421,3 P. Ujście Kujawki.

426,5 P. Smolniki, most drogowy; przed nim na polanie urządzony biwak leśny.

430,5 P. Ujście Strugi.

433,5 P. ▲ Golub Dobrzyń, przedmieście; przystań „Zacisze” tel.:(56) 683-52-39
Tel. kom. 511-230-599 Wc, prysznic, bar.

436,7 Golub-Dobrzyń, most drogowy i węzeł dróg regionalnych.

Zamek w Golubiu

Foto Wanda Rusiecka

GOLUB-DOBRZYŃ jest regionalnym ośrodkiem usługowym i turystycznym, liczącym około 13 000 mieszkańców. Powstał w 1951 r. z połączenia w jedną jednostkę administracyjną odrębnych dotąd miast: Golubia i Dobrzyń.

Osada **Golub** wzmiankowana była już w 1254 r. , własność biskupów kujawskich. W 1293 r. odstąpiona Krzyżakom, którzy najpierw założyli miasto na prawie chełmińskim, a następnie wzniesli w latach 1305-1311 gotycki zamek. Zamek wraz z miastem został wcielony do Polski na mocy traktatu toruńskiego w 1466 r.. W latach 1611-1626 należał do Anny Wazówny, siostry króla Zygmunta III Wazy, która przebudowała go w stylu polskiego renesansu. Za jej rządów nastąpił rozkwit gospodarczy i kulturalny miasta, a na stokach góry zamkowej założono pierwsze w Polsce plantacje tytoniu i winnej latorośli. Miasto podupadło na skutek wojen szwedzkich, a wcielone do Prus stało się podrzędnym miasteczkiem granicznym. Zamek kilkakrotnie dewastowany przez Szwedów oraz w okresie rozbiorów, odrestaurowany po II wojnie światowej, oddany do użytku w 1967 r. stał się siedzibą Muzeum Regionalnego oraz domu wycieczkowego PTTK. Urządzane w nim turnieje rycerskie oraz bale kostiumowe znane są w całej Polsce.

Dobrzyń powstał na przeciwległym brzegu Drwęcy jako przedmieście krzyżackiego Golubia, a rozwinął w XVII w. w okresie jego rozkwitu. Należał do rodu Działyńskich. Lokacja w 1684 r., nadanie praw miejskich w 1789 r. Po rozbiorach znalazł się najpierw w zaborze pruskim, od 1815 r. w Królestwie Polskim. W latach 1870-1919 został pozbawiony przez Rosjan praw miejskich, które odzyskał po przyłączeniu do Polski. W okresie II wojny światowej został włączony do Niemiec, a hitlerowcy wymordowali 50 % jego mieszkańców.

Zabytki:

- średniowieczny układ przestrzenny,
- fragmenty murów miejskich,
- gotycka fara p.w. Św. Katarzyny z XIV w.,
- rynek z klasycystycznymi kamienicami,
- drewniany dom "Pod Kapturem" z 1771 r.,
- kamienica z XVIII w. na gotyckich fundamentach,
- klasycystyczna karczma,
- klasycystyczny kościół z 1823 roku

440,6 L. Ujście Rużca. Drwęca dotychczas bardzo kręta uspokaja swój bieg po wpłynięciu w lasy, które zwartym kompleksem ciągną się do Młyńca.

449,6 L. Ujście Lubianki, przed nim doskonale położony leśny biwak "Dulnik".

453,0 P. ▲ „Osada Karbówko” luksusowy hotel i camping tel.: 56 683 96 01 |

454,5 P. ▲ Elgiszewo, most drogowy, za mostem organizowane jest gminne pole namiotowe. Informacja tel. 56 683 77 81 lub 56 683 77 83

L. Ciechocin.

465,1 Młyniec, most drogowy.

470,8 Lubicz, próg wodny ujęcia wody dla Torunia. Przenoska prawym brzegiem przy jazie

LUBICZ, wieś pod Toruniem na głównej drodze do Warszawy, dawne miejsce osadnicze przy przekraczaniu rzeki Drwęcy na szlaku handlowym z Gdańska do Lwowa. Był tu gród książąt mazowieckich, a młyn pracował już w 1292 r. Od rozbiorów przebiegała wtedy granica rosyjsko-pruska z komorą celną.

471,3 Most drogi nr 10 Płońsk – Toruń, w rzece kamienie.

471,8 Jaz młyna, przenoska z lewej.

472,7 Most kolejowy linii Sierpc – Toruń, pod nim kamieniste bystrze.

475,7 Most nowej autostrady.

478,3 L Cegielnia.

480,3 L Ujście Jordanu.

480,9 L **Złotoria**, most drogowy do Kaszczorka, dzielnicy mieszkaniowej Torunia.

***ZŁOTORIA** to dawny gród książąt mazowieckich. Kazimierz Wielki zbudował tu w widłach Drwęcy i Wisły w 1343 r. zamek w stylu gotyckim, który był jednym z nielicznych bastionów obronnych Ziemi Dobrzyńskiej przed ekspansją Zakonu Krzyżackiego. Krzyżakom bardzo przeszkadzał, został więc w 1409 r. przez nich zdobyty i zburzony po wymordowaniu wszystkich obrońców (akcją dowodził osobiście wielki mistrz Ulrich von Jungingen). Odbudowany przez Władysława Jagiełłę, posłużył z jego woli jako symboliczne miejsce podpisania w 1411 r. postanowień I pokoju toruńskiego. Zniszczony ostatecznie podczas wojny Napoleona z Prusami w 1807 r. popadł w ruinę. Do naszych czasów zachowały się jedynie resztki fundamentów i fragmenty ścian. Obok miejsce biwakowe.*

481,7 Ujście Drwęcy do Wisły w **728,4** km jej biegu. Niżej po obu stronach rzeki przedmieścia Torunia.

484,3 Toruń, most im. gen. Elżbiety Zawadzkiej **731,34** km Wisły

487,2 Toruń, most kolejowy.

P. Dworzec kolejowy Toruń Miasto, a za nim spacerowy Bulwar Filadelfijski i Stare Miasto.

488,0 L. ▲ Przystań KS “Budowlani”. WC, prysznic, hotelik. Motorówka dowozi na starówkę. W pobliżu dworzec kolejowy Toruń Główny.

488,6 Most drogowy im. J. Piłsudskiego.

489,1 P. ▲ Przystań Żeglarska AZS

Toruń - parada kajaków

Foto Henryk Miłoszewski

PĘTLA ZOSTAŁA ZAMKNIĘTA!

Alternatywny odcinek „Pętli Toruńskiej”

Odcinek biegnie Szlakiem Jana Pawła II (Kanał Iławski), przez jezioro Jeziorak do Iławy, skąd poprzez rzeczkę Iławkę łączy się na 327 kilometrów z podstawowym szlakiem „Pętli Toruńskiej”. W okresie niskich stanów wody dolny odcinek Iławki może stanowić wyjątkowo uciążliwą trasę. .

0,0 (276,7) Śluza Miłomłyn

3,5 Wieś Dębinka, po obu stronach kanału, most drogowy.

5,1 L. Wieś Karnity, most. W pobliżu, nad jeziorem, neogotycki pałac z XIX wieku z parkiem krajobrazowym. Obecnie w pałacu luksusowy hotel „Zamek Karnity”

7,0 P. Wieś Ligi, za którą kanał biegnie przez 484 m. nasypem ponad 2 m .nad Jeziorem Karnickim, którego dwie części połączone są rurami. Powierzchnia jeziora 1,5 km² dł.2,5 km, szer. 1,1 km.

8,0 Most drogowy

8,5 Wieś Mozgowo, most drogowy.

9,0 Most drogowy

- 9,5 Wlot kanału do jeziora Dauby – pow. 0,83 km², dł. 2,25 km, szer. 0,5 km.
- 11,0 Znak kanałowy. Wpływamy do 200 metrowej cieśniny łączącej jezior Dauby i Jeziorak.

Jeziorak

Foto Wanda Rusiecka

- 11,2 Wpływamy na czterokilometrową odnogę Jezioraka - Kraga.

Jezioro Jeziorak (dawniej Jezierzycze) to jezioro rynnowe, najdłuższe naturalne jezioro w Polsce, największe na Pojezierzu Iławskim i trzecie po Śniardwach i Mamrach w "Krainie Tysiąca Jezior". pow.34 km², dług. 27,5 km, szer. 2,5 km

Jeziorak ma bogatą linię brzegową, otoczony jest pięknymi lasami. Porastające brzeg akwenu lasy wraz z okolicznymi jeziorami tworzą Park Krajobrazowy Pojezierza Iławskiego. Poprzez cieśniny lub krótkie naturalne ciek ma połączenie z jeziorami: Płaskim, Ewingi, Łabędź, Rucewo Wielkie, Rucewo Małe, Iławskie i Dauby.

Na jeziorze znajduje się aż 16 wysp. Na Wielkiej Żuławie – największej wyspie śródlądowej w Europie, znajdują się pozostałości wczesnośredniowiecznego grodu. Jezioro, wraz z zalesionym zachodnim brzegiem obejmuje Park Krajobrazowy Pojezierza Iławskiego.

Park Krajobrazowy Pojezierza Iławskiego powstał w 1993 roku. Położony jest w środkowej części Pojezierza Iławskiego i zajmuje powierzchnię 25045 ha, otoczony jest otuliną o powierzchni 18038 ha.

Największa część Parku pokryta jest lasami (15184 ha), ciągnącymi się w zachodniej części Parku od okolic Starego Dzierzgonia i Zalewa do Iławy. Na obszarze parku i jego otuliny znajdują się 43 zbiorniki jeziorne, o łącznej powierzchni 6003 ha.

Pod względem florystycznym obszar Parku charakteryzuje się wysoką różnorodnością.

Na terenie parku stwierdzono występowanie 187 gatunków kręgowców: Wiele gatunków płazów chronionych 4 gatunki chronionych gadów, 116 gatunków ptaków chronionych (najciekawsze to bielik, orlik krzykliwy, rybołów, trzmiełojad, kania ruda, kania czarna, myszółw, krogulec, błotniak stawowy, kobuz) i 32 gatunki ssaków z chronionymi: wiewiórką, łasicą, jeżem, wydrą i prawdopodobnie wilkiem. Na terenie Parku, w pobliżu miejscowości Siemiany interesujący rezerwat krajobrazowo-leśny (pow.106,3 ha) „Jezioro Jasne” Obejmuje jeziora Jasne i Luba, kompleks torfowisk oraz otaczające je drzewostany. Zwraca uwagę wyjątkowa czystość J.Jasne (przezroczystość wody do 15 m).

15,0 L. ▲ Chmielówka ; pomost, przystań, sanitariaty, woda pitna.

P. Gubławki. Do ławy skręcamy wzdłuż wschodniego brzegu na południe.

Płynąc na zachód możemy dopłynąć do Siemian, w pobliżu których znajduje się rezerwat „Jezioro Jasne”

Widok z Siemian na Jeziorak

Foto Wanda Rusiecka

16,0 Wyspa Łąkowa

17,5 P. Wyspa Bukowiec, którą opływamy od strony południowej.

18,5 Wyspa Lipowiec

20,0 ▲ Na zachodnim brzegu jeziora wieś Siemiany. "Siemiany"; pomost, woda pitna, toalety, energia, plac zabaw dla dzieci.

▲ „Za wsią”, pomost, plaża, kąpielisko, woda pitna, energia, sanitariaty, ciepła i zimna woda.

16,0 P. Wyspa Łąkowa

17,0 P. Wyspa Gierczak

22,5 L. ▲ Wieś Jezierzycy. Pole namiotowe "Łoś", Jan Łoś, tel. (089) 640 66 49, pomost, woda pitna, sanitariaty, dopływ prądu, miejsce na ognisko, grill,

P. Przesmyk na jezioro Widług

26,0 P. ▲ „Binduga”, Sarnówek - pomost, toalety, woda pitna, wędzarnia, miejsce na ognisko.

28,0 L. ▲ Szalkowo Karczma "U Barana", tel. (089) 648 32 28, pomost, prysznic, toalety, grill, woda pitna, energia, restauracja

34,0 P. Największa wyspa Jezioraka Wielka Żuława. Jest największą wyspą śródlądową w Europie.

36,0 P. Na początku silnego zwężenia jeziora stacja wodna „Pod Omega” Tel. 603091509 e- mail :podomega@podomega.pl

Ilawa – przy kei

Foto Wanda Rusiecka

***Ilawa**, miasto powiatowe na południowym krańcu jeziora Jeziorak. 33 tys. mieszkańców. We wczesnym średniowieczu znajdowała się tu osada staropruska. Miasto lokowane w 1305, przywileje miejskie odnowione w 1317. Okres intensywnego rozwoju w XIX w., po połączeniu drogą wodną z Elblągiem i doprowadzeniu kolei. Ośrodek przemysłowy, węzeł kolejowy, ośrodek turystyczno-wypoczynkowy i sportów wodnych. Produkcja podzespołów dla przemysłu motoryzacyjnego, zespół zakładów drzewnych. Ponadto przemysł przetwórstwa spożywczego, zakład prefabrykatów trzcinowych. Ośrodki wypoczynkowe, pensjonaty, kwatery prywatne. Przystań statków żeglugi śródlądowej, kursujących po Kanale Elbląsko-Ostródzkim. Na skutek zniszczeń wojennych zachowało się niewiele zabytków:*

- *kościół p.w. Przemienienia Pańskiego z lat 1317-1325, gotycki, kilkakrotnie przebudowywany,*
- *neobarokowy ratusz,*
- *neogotycki dworzec kolejowy,*
- *secesyjne kamienice i wille;*

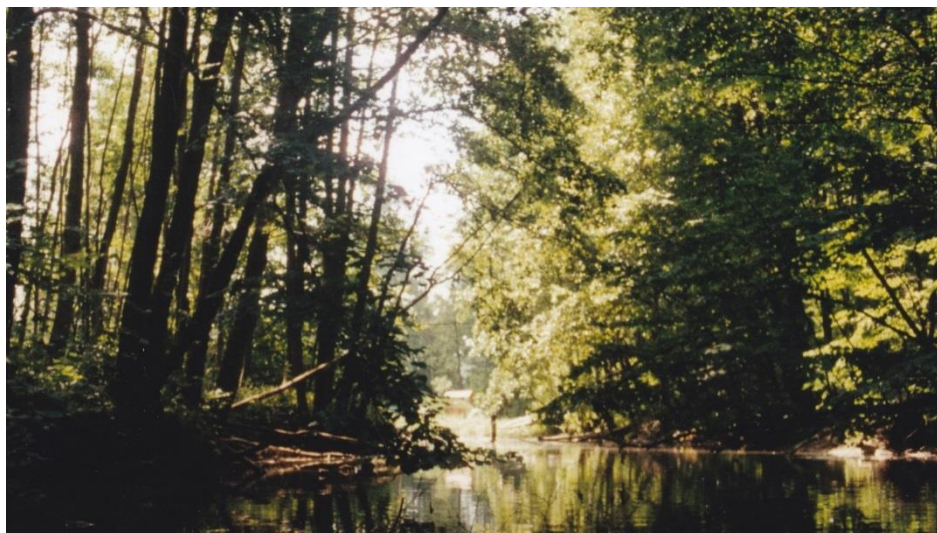
W Internecie: <http://www.ilawa.pl> <http://ilawa.naszemiasto.pl/>
<http://www.ilawa.pl/biuro-informacji-turystycznej/> <http://www.ilawaonline.pl/>

Pola biwakowe:

▲ Przy OW Cechu Rzemiosł Różnych, Ilawa, tel. (089) 6482792, nad j. Jeziorak, woda pitna, natryski, toalety, boiska sportowe

▲ Przedsiębiorstwo Turystyczne "Sułtan", Iława, tel. (089) 6484880, nad rzeką Iławką (połączenie z j. Jeziorak); woda pitna, natryski, toalety, boiska sportowe, miejsce na ognisko.

- 36,0 L.** Wyływ Iławki, pod mostkiem, dosyć trudny do odnalezienia wśród trzcin.
- 37,8** Most drogowy, za nim przepust dla ryb wymagający obniesienia lewym brzegiem i nowe rozlewisko.
- 38,5** Most kolejowy
- 38,8** Ujście Iławki do długiej zatoki jeziora Iławskiego, pow. 1,5 km², dług. 3,5 km, szer. 0,6 km
- 40,8** Na przeciwległym brzegu wieś Dół. Skręcamy na południe.
- 42,8 L.** Długa, wąska zatoka biegnąca w kierunku zachodnim.
- 43,2** Wyływ Iławki z jeziora, zarośnięte rozlewisko, mogą być trudności z płynięciem.

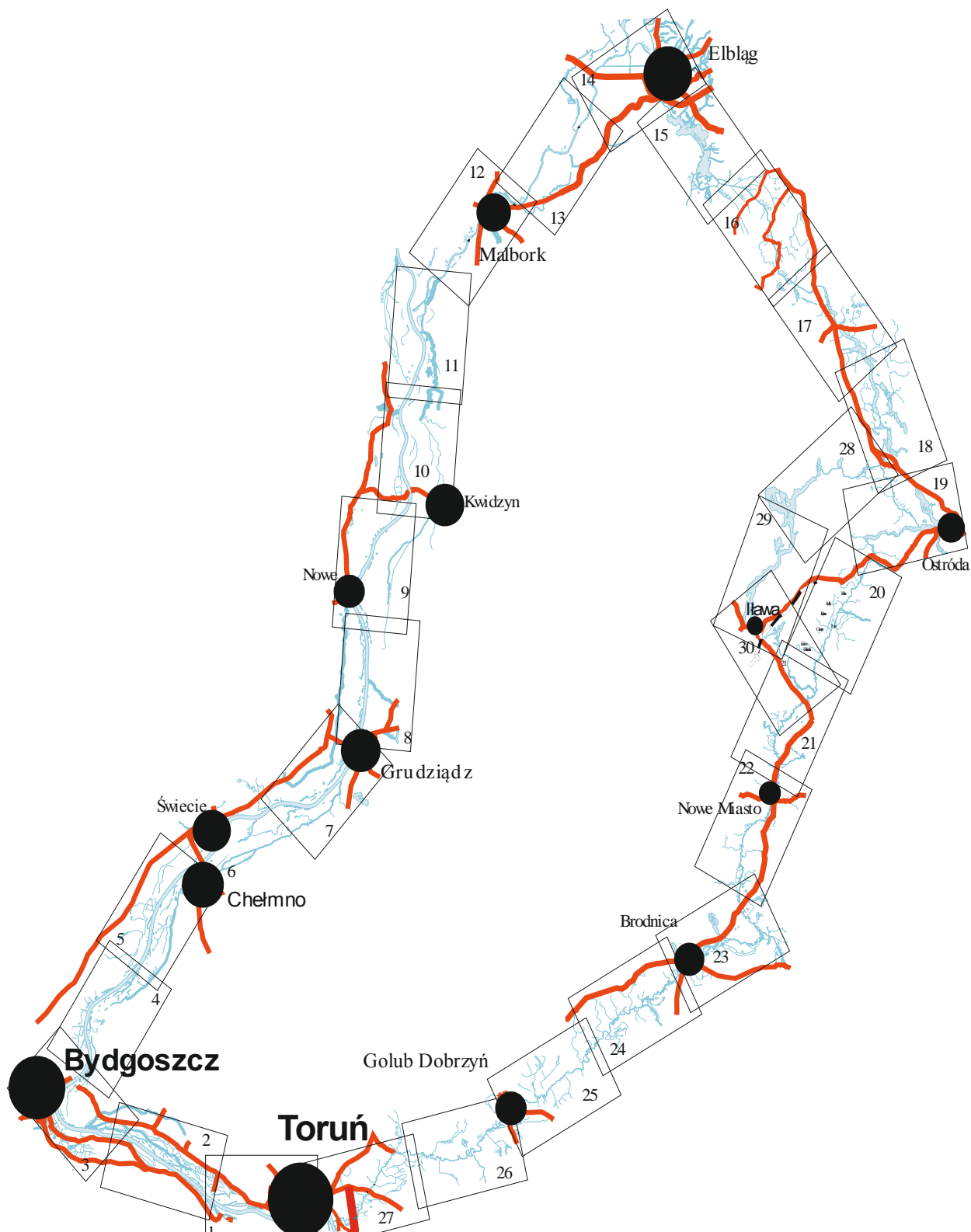

Wyływ Iławki

Foto Wanda Rusiecka

- 44,2** Most drogowy. Na obu brzegach wieś Dziarny. Oczyszczalnia ścieków. Rzeka zmienia kierunek na wschodni.
- 45,2** Rzeka zmienia kierunek na południowy.
- 47,5** Most drogowy, za nim rozlewisko przed zaporą młyńską.
- 48,5 L.** Młyn. Wpływamy w młynówkę, przy końcu której przenoska, przez podwórze (uzgodnić z gospodarzami). Konieczni należy poprosić o puszczenie wody, gdyż w przeciwnym wypadku nie będzie możliwości płynięcia. Rzeka przybiera charakter górskiej. Kamienie i głazy w nurcie, płytko, bystrzyny, próg wysokości około 1 m powodują niekiedy konieczność spławiania kajaka.
- 52,0** Mostek drogowy. Leśnictwo Bór Mały. W nurcie kamienie i resztki przepustu.
- 53,7** Ujście Iławki do Drwęcy na jej 65 kilometrze (327 km szlaku „Pętli”).
- ▲ Na prawym brzegu możliwość „dzikiego” biwaku.

SCHEMAT MAPEK PĘTLI

MAPY PĘTLI TORUŃSKIEJ

Legenda

1 : 100 000

0 1 2 km

	Rzeki		Las
	Jeziora i zbiorniki wodne		Łąki
	Przeszkody na wodzie		Wał lub grobla
	Prom		Kolej
	Śluzy		Drogi
	Mosty		Zabudowa
	Pochylnie		Zabytki sakralne
	Kilometraż trasy		Inne zabytki architektury
			Grodziska
			Biwaki
			Rezerваты, parki krajobrazowe

Bibliografia

Bronisław Jastrzębski „Turystyczne szlaki wodne Polski” Sport i Turystyka 1960

J. Kuran i St. Czajkowski „Kajakiem po Mazurach i Warmii” Sport i Turystyka 1960

Marek Lityński „Szlak wodny Drwęcy” Wydawnictwo PTTK „Kraj” 2000

Wojciech Kuczkowski „Szlak Wisły”

Marek Sperski „Żuławy Wiślane szlaki wodne” COIT w Gdańsku

Witold Piechocki „Ostródzko-elbląski szlak wodny” Sport i Turystyka 1971

Marek Sperski „Szlaki wodne delty Wisły” Zakład Wydawniczo- Propagandowy 1981

Józef Rusiecki „Szlakiem Drwęcy” Krajowa Agencja Wydawnicza 1981

Informator Internetowy Warmia i Mazury <http://www.jezioro.com.pl/>

<http://pirx.itp.net.pl/~stormy/kelblask.html>

<http://gnmiasto.rubikon.pl/>

